

კომპოზიტების სწავლების მეთოდები და აქტივობები დაწყებით საფეხურზე

ანოტაცია: კომპოზიტების სწავლების ამოცანაა მოსწავლე გაერკვეს სიტყვის აგებულებაში; ერთმანეთისგან გამიჯნოს მარტივი, ნაწარმოები და რთული სიტყვები; გააცნობიეროს კომპოზიტების დეფინიციით და უდეფინოდ წერის შემთხვევები; თვითონაც შეძლოს რთული სიტყვების შედგენა. სწავლა სახალისო, საინტერესო, შედეგზე ორიენტირებული რომ გავხადოთ, საჭიროა მასწავლებელს ჩამოყალიბებული ჰქონდეს საკუთარი სტრატეგია. სტრატეგიის შერჩევისას მასწავლებელმა უნდა განსაზღვროს გაკვეთილის მიზანი და სავარაუდო შედეგი.

ამოსავალი სიტყვები: კომპოზიტი, სტრატეგია, ერთცნებიანი, მრავალცნებიანი, ნაირფუძიანი, წარმოქმნილი, მარტივი, ინტერაქტიური.

Asmat Shonia

Composite teaching methods and activities at the primary stage

Annotation: The tasks of the composites are: to get students aware in the construction of words; to distinguish simple, derived and complex words from each other; to understand the cases of writing composites with and without hyphen; to make complex words independently; The teacher should have its own strategy to make learning process more interesting, result oriented and cheerful. While selecting a strategy the teacher should define the lesson goal and the expected result.

Key words: Composites, strategy, one-concept words, multi- concept words, derived, multy root words, simple, interactive words.

მშობლიური ენის სწავლება დაწყებით საფეხურზე ემსახურება თვითგამოხატვისთვის აუცილებელი ენობრივი უნარ-ჩვევების ჩამოყალიბებას. სწავლების ყველა ძირითადი - ზეპირმეტყველების, კითხვისა და წერის მიმართულებით. ამავე დროს, ეს პროცესი გულისხმობს იმ მინიმალური ლინგვისტური კომპეტენციის ფორმირებას, რომელიც ენის პრაქტიკული გამოყენების თვალსაზრისით არის აქტუალური და შეესაბამება მოსწავლის

ინტელექტუალურ შესაძლებლობებსა და ინტერესებს. ენა განიხილება, როგორც აზროვნებისა და კომუნიკაციის საშუალება. შესაბამისად, მისი სწავლებაც ენის ამ ორი უმთავრესი ფუნქციის წინ წამოწევას ემსახურება (ესგ).

მოსწავლეები ეუფლებიან მშობლიური ენის მართლწერისა და მართლმეტყველების ძირითად ნორმებს, რაც არ გულისხმობს გრამატიკული ცოდნის დაგროვებას, არამედ ამ ცოდნის გამოყენებას პრაქტიკულად, კონკრეტულ სამეტყველო სიტუაციაში. ძირითადი აქცენტი გადატანილია პრაქტიკული ფუნქციონალური გრამატიკის საკითხების სწავლებაზე *(მაღლაკელიძე 2013: 98)*

ეს სტატია ეხება უშუალოდ კომპოზიტების (რთული სიტყვების) შესწავლას დაწყებით საფეხურზე. გაკვეთილის მიზანი უნდა იყოს, რომ მოსწავლემ გამიჯნოს ერთმანეთსაგან მარტივი, ნაწარმოები და რთული სიტყვები. კომპოზიტების შესწავლისას თეორიული სწავლება რეკომენდებული არ არის. ამიტომ მასწავლებლის ამოცანაა, ტექსტების სწავლებისას, პრაქტიკულად აჩვენოს ყველა შესაძლო ვარიანტი, რომელსაც შეიძლება შევხვდეთ რთული სიტყვების შედგენისას.

კომპოზიტების შესწავლისას მასწავლებელს უნდა ჰქონდეს სათანადო ცოდნა, რათა სწორად მიაწოდოს აუცილებელი საკითხები კომპოზიტებთან დაკავშირებით. კომპოზიტთა მართლწერა, ძირითადად განისაზღვრება იმის მიხედვით, თუ რამდენ ცნებას გამოხატავს ის: ერთცნებიანი კომპოზიტები იწერება უდეფისოდ, ხოლო ორ- და მეტ-ცნებიანი დეფისით.

„თავისთავად კომპოზიტთა დაწერილობა დიდ ნაირგვარობას არ გულისხმობს, შესაბამისი წესი მარტივი ალტერნატივის სახით წარმოდგება: შერწყმულად დაწეროთ თუ დეფისით, მაგრამ ამ მარტივი ამოცანის უკან, კომპოზიტთა დიდი ნაირგვარობა იგულისხმება. უპირველესად უნდა გავმიჯნოთ ორი ჯგუფი: ფუძეგაორკეცებული და ნაირფუძიანი კომპოზიტები.

გაორკეცებული შეიძლება აღმოჩნდეს ნებისმიერი ჯგუფის სიტყვა:

არსებითი სახელი: *თავთავი, წამწამი, წყალწყალა...*

ზედსართავი სახელი: *დიდ-დიდი, პატარ-პატარა, მაღალ-მაღალი, ჭრელ-ჭრელი...*

რიცხვითი სახელი: ერთ-ერთი,ორ-ორი, სამ-სამი, ოთხ-ოთხი ...

ნაცვალსახელი: ეს-ეს, ის-ის, ვიღაც-ვიღაცები...

ზმნიოხედა: ნაპირ-ნაპირ, ხევ-ხევ, ქუჩა-ქუჩა, უბან-უბან...

შორისდებული: ვიშვიში, ვაი-ვაი ...

შესაძლებელია გაორკეცებისას ამოსავალი ფუძის რომელიმე ბგერა შეიცვალოს და რთული სიტყვა, ერთი შეხედვით, განსხვავებულ ფუძეთა შეერთებად მოგვეჩვენოს: ბიჭბუჭები, ერთურთი, ბინდბუნდი...

ნაირფუძიანი კომპოზიტები ისეთი სიტყვებია, რომლებიც სხვადასხვა სიტყვათა შეერთებით არის წარმოქმნილი.

ა) შეიძლება თითოეული კომპონენტი ფუძის სახით იყოს წარმოდგენილი: ძალ-ღონე, დღე-ღამე, ქალ-ვაჟი, ქართლ-კახეთი.

ბ) შეიძლება ერთი კომპონენტი ფუძის სახით იყოს ,მეორე რაიმე სხვა ფორმით: მძისწული, ქვითკირი, ნათლიდედა...

გ) შეიძლება თითოეული კომპონენტი საკუთარი ფორმით იყოს წარმოდგენილი კომპოზიტში: ზედამხედველი, კაციჭამია... (არაბული 2005: 126- 128)

სწავლა სახალისო, საინტერესო, შედეგზე ორიენტირებული რომ გავხადოთ, საჭიროა მასწავლებელს ჩამოყალიბებული ჰქონდეს საკუთარი სტრატეგია. სტრატეგიის შერჩევასას მასწავლებელმა უნდა განსაზღვროს გაკვეთილის მიზანი და სავარაუდო შედეგი. აუცილებელია, რომ შერჩეული სტრატეგია შეესაბამებოდეს მოსწავლეთა შესაძლებლობებს. ამისათვის მოსწავლეები უნდა ფლობდნენ სწავლის ეფექტურ სტრატეგიებს, როგორებიცაა ინფორმაციის ორგანიზება, დამუშავება, შეჯამება, დასკვნების გამოტანა, ჩანაწერების გაკეთება და ა. შ. (მიქაძე, შანიძე 2018: 212).

აქტივობა: კომპოზიტების ნაირსახეობანი

რესურსი: პლაკატი

აქტივობის აღწერა: მასწავლებელი უკითხავს ან ასმენინებს ისეთ ნაწარმოებს (მაგალითად, გურამ დოჩანაშვილის „ყველაზე კარგი პაპა“), რომელშიც გამოყენებულია ძირეული, წარმოქმნილი და რთული სიტყვები. მას შემდეგ, რაც მოსწავლეები გამოიხატავენ ერთმანეთისაგან ამ ფორმის სიტყვებს, მასწავლებელი დაფაზე გააკრავს პლაკატს, რომელზეც არეულად ამოწერილია ძირეული, წარმოქმნილი და რთული სიტყვები. იმართება მსჯელობა, თუ რომელ კატეგორიას ეკუთვნის თითოეული მათგანი. მასწავლებელი ცდილობს მოსწავლეებს მისცეს ბიძგი, რათა განასხვავონ ერთმანეთისაგან სიტყვები დამახასიათებელი ნიშნების მიხედვით.

შეფასება: შეფასდება, რამდენად შეძლებენ მოსწავლეები ძირეული, ნაწარმოები და რთული სიტყვების განსხვავებას ერთმანეთისგან.

მეთოდური მითითება: უფრო მარტივი სახით ამ აქტივობის გამოყენება შესაძლებელია წინა კლასებშიც.

აქვე შესაძლებელია მივცეთ შემდეგი სახის პრაქტიკული დავალება, პლაკატის მიხედვით დააღაგონ სიტყვები შესაბამის სქემაში;

ა)

ძირეული სიტყვები	წარმოქმნილი სიტყვები	რთული სიტყვები

ბ) გაარკვიეთ რომელი მეტყველების ნაწილია თითოეული რთული სიტყვა

ნიმუში: ხელებგამლილი ---- ხელები - არსებითი სახელი

სავარჯიშო: ამოწერეთ რთული სიტყვები (კომპოზიტები) და იმსჯელეთ, როგორ არის შედგენილი თითოეული მათგანი.

ილია ჭავჭავაძე „მოდვარი“

ერთცნებიანი	ორცნებიანი
-------------	------------

სავარჯიშო: მითითებული ტექსტიდან (ლევან გოთუა „ქვის დედაენა“)

ა) ცალ-ცალკე დააჯგუფეთ დეფისიანი და უდეფისო კომპოზიტები;

ბ) იმსჯელეთ რატომ იწერება ზოგი კომპოზიტი დეფისით და ზოგი უდეფისოდ.

მოსწავლეთა წერისა და მეტყველების გაუმჯობესების ერთ-ერთი საუკეთესო საშუალებაა შეცდომების გასწორებაზე მუშაობა. ბავშვების მეხსიერებაში უნდა წამოვწიოთ ისეთი სიტყვები და ფრაზები, რომლებიც მათ პასიურ მარაგში აქვთ. ვაძლევთ ისეთ სავარჯიშოს, სადაც კომპოზიტები როგორც სწორი, ისე არასწორი ფორმით იქნება წარმოდგენილი. ვაკონტროლებთ წერით ნამუშევრებს და ვაკვირდებით, ასწორებენ თუ არა შეცდომებს.

ყურადღება უნდა გავამახვილოთ ისეთ კომპოზიტებზე, რომელსაც ესა თუ ის მწერალი უპირატესობას ანიჭებს და მათი გამოყენება ახალ ელფერს სძენს სათქმელს.

სავარჯიშო: ა) ჩაწერე სწორი ფორმით ის სიტყვები, რომლებშიც შეცდომებია დაშვებული:

ცოლქმარი, ტანი სამოსი, შავტარიანი, სულ გაყიდული, პირის ფარეში, ხელებ გამლილი, თან და თან, ქალიშვილი, ცეკვა - სიმღერა, ნელ- ნელა, გოგობიჭები, გუდა - ნაბადი, მარტოდ მარტო, დაძმობა, ჭეჭაქუხილი, ჭიკ ჭიკი, ბაგაბუგი, თავ ჩაღუნული, ცალთვალა, დიდ-პატარა, თვალ წარმტაცი, ეზოყურე, ცადაზიდული, სულგანაბული, წვერ უღვამ გაპარსული, ქინძის თავი, რამე რუმე, არე მარე.

ბ) კომპოზიტების გამოყენებით შეადგინონ პატარა მოთხრობა.

ინტერაქტიური სწავლება/სწავლა არის თანამედროვე ჰუმანიზმის პრინციპებზე დამყარებული საგანმანათლებლო სისტემა. აღსანიშნავია, რომ სწავლება/სწავლის პროცესი მნიშვნელოვნად ეფექტურია მაშინ, როდესაც იგი მოსწავლის კვლევითი ინტერესებისკენ არის მიმართული. ამგვარად აგებული სასწავლო პროცესი მოსწავლეს უვითარებს კრიტიკულ და შემოქმედებით აზროვნებას, ინფორმაციის მოპოვების, პრობლემათა გადაჭრისა და კომუნიკაციის უნარებს (*მიქაძე, შანიძე 2018: 161*).

მშობლიური ენისა და ლიტერატურის სწავლება დაწყებით საფეხურზე ეფუძნება მდიდარ ტექსტურ კორპუსს - სხვადასხვა სახის მხატვრულ და არამხატვრულ, ასევე მულტიმედიურ ტექსტს.

ტექსტების ნაირსახეობა ქმნის იმ აუცილებელ თემატურ გარემოს, რომლის გაცნობაც მოსწავლეს შესძენს ცხოვრებისეული ურთიერთობებისათვის საჭირო გამოცდილებას. მოსწავლეები უნდა დაეუფლონ მხატვრული, საინფორმაციო - შემეცნებითი და პრაგმატული ტექსტების აღქმის, გაგების, გამოყენებისა და შექმნის, ასევე ინფორმაციის მოპოვებისა და დამუშავების საბაზისო უნარ-ჩვევებს (*ფიფია 2018: 197*).

ამრიგად, კომპოზიტების სწავლების ამოცანაა მოსწავლე გაერკვეს სიტყვის აგებულებაში; ერთმანეთისგან გამიჯნოს მარტივი, ნაწარმოები და რთული სიტყვები; გააცნობიეროს კომპოზიტების დეფისით და უდეფისოდ წერის შემთხვევები; თვითონაც შეძლოს რთული სიტყვების შედგენა.

ლიტერატურა:

არაბული 2004: ავთანდილ არაბული, *მეტყველების კულტურა*, თბილისი, 2004.

ეროვნული სასწავლო გეგმა 2011- 2016.

მაღლაკელიძე 2013: ნათელა მაღლაკელიძე, *ქართული ენის სწავლების მეთოდოლოგია/დიდაქტიკა (I – VI კლასები)*, თბილისი, 2013.

მაღლაკელიძე, მიქაძე 1996: ნათელა მაღლაკელიძე, მანანა მიქაძე, *ქართული ენის სწავლების მეთოდოლოგია*, თბილისი, 1996.

მიქაძე, შანიძე 2018: მანანა მიქაძე, მალვინა შანიძე, ქართული ენის სწავლების მეთოდთა დაწესებით საფუძვრზე, ქუთაისი, 2018.

მასწავლებლის პროფესიული სტანდარტი. მშობლიური ენა და ლიტერატურა (დაწესებითი საფუძვრი), თბილისი, 2008.

ინასარიძე, ნაჭყებია 2006: მანა ინასარიძე, მანა ნაჭყებია, ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლების თანამედროვე მეთოდები, თბილისი, 2006.

ფიფია 2018: რუსუდან ფიფია, ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლების თანამედროვე პარადიგმები, თბილისი, 2018.

რეხვიაშვილი 1999: მიხეილ რეხვიაშვილი, ქართული ენის საკითხთა სწავლების მეთოდთა, თბილისი, 1999.

ჯინჯიხაძე 2014: ლევან ჯინჯიხაძე, ქართული ენისა და ლიტერატურის დაწესებითი კურსის სწავლების მეთოდთა და ტექნოლოგია, თბილისი, 2014.